

market/v-2015-godu-dlia-podderjki-agrariev-ponadobitsia-20-mlrd-grm-308138

4. Кушнір І.В. Фінанси: інтерактивний курс / І.В. Кушнір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fin.at.ua/index/0-22>

5. Савченко К.В. Державні фонди цільового призначення в контексті реалізації стабілізаційної політики / К.В. Савченко // Механізм регулювання економіки. – 2012. - № 2. – С. 162-166.

6. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; За наук. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2002. — 387 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/873/54/1/1/>

7. Шірінян Л.В. Мікрострашування в Україні: бути чи не бути?: монографія /Л.В. Шірінян, А.С. Шірінян. – Черкаси: вид-во Чабаненко Ю.А., 2012. – 208 с.

4.7. Продовольча безпека в контексті процесів глобалізації

Агропродовольча сфера є однією з найважливіших у світовому господарстві через задоволення першочергової потреби людства у харчуванні. Але останнім часом ця сфера зазнає значних змін під впливом багатьох факторів. Так, в сучасних глобалізаційних умовах на перший план виходить наднаціональне регулювання агропродовольчої сфери, що спрямоване на регулювання торгівлі продовольством, а також подолання проблеми голоду та недоїдання.

В глобалізаційних умовах кожна держава обмежена в здатності провадити свою внутрішню політику самостійно, без будь-якого втручання ззовні. Наднаціональне регулювання знижує здатність кожної держави контролювати власний економічний розвиток та призводить до посилення взаємозалежності країн та регіонів світу.

Наднаціональне регулювання агропродовольчої сфери здійснює Світова організація торгівлі (СОТ), діяльність якої має неоднозначні наслідки для країн, що розвиваються.

Угода СОТ по сільському господарству (АоА) була підписана в 1995 році, за умовами цієї угоди очікувалось зниження субсидій для країн Півночі та захист і вигоди для країн, що розвиваються, та значне розширення їх експорту. Однак це очікування не справдилось, а замість цього зросли дисбаланси і несправедливість в сфері сільського господарства. Розвинені країни продовжували підтримувати високий рівень захисту свого сільського господарства, в той час як багато країн, що розвиваються, здійснили лібералізацію і

їх фермери зіткнулися з серйозною і часто руйнівною конкуренцією, часто саме через штучне здешевлення імпорту за допомогою субсидій. Станом на 2012 рік під дією АоА знаходиться 157 країн світу, в тому числі: 153 міжнародно визнаних держави-члена ООН, частково визнаний Тайвань, дві залежні території (Гонконг і Макао) і Європейський союз [10].

Угода по сільському господарству передбачає, що всі країни-учасниці СОТ мають зобов'язання за трьома основними напрямками:

- Умови доступу на внутрішній ринок сільськогосподарських товарів (застосування тарифних і нетарифних бар'єрів);
- Обмеження внутрішньої підтримки сільського господарства (субсидії);
- Надання експортних субсидій.

Відповідно до правил АоА всі учасники повинні скасувати кількісні обмеження та нетарифні бар'єри і замінити на тарифи, а також члени повинні знизити свої тарифи на 36 відсотків протягом шести років для розвинених країн, і на 24 відсотки протягом десяти років для країн, що розвиваються [11, с. 24].

Слаборозвинені країни не повинні знижувати свої тарифи, але не можуть підняти граничних ставок.

Члени СОТ мають право не скорочувати витрати *«Жовтого кошика»*, якщо виконується критерій мінімуму. Відповідно до правил СОТ критерій мінімуму припускає, що обсяг субсидій повинен бути менше 5% (для розвинених країн) і менше 10% (для країн, що розвиваються) від загальної вартості базового сільськогосподарського продукту (при розрахунках по конкретному продукту) або вартості всієї сільськогосподарської продукції країни (при розрахунках, не орієнтованих на конкретний продукт) [15].

«Зелений кошик» або заходи, які, як передбачається, не впливають на виробництво. Для того щоб потрапити в дану категорію, субсидії повинні:

- Надаватися на основі фінансування з бюджету державних програм, які не передбачають перерозподіл коштів споживачів;
- Не бути наслідком підтримку цін виробників [12, с. 73].

Заходи *«зеленого кошика»*, враховуючи їх мінімальний негативний вплив на торгівлю, звільняються від *«зв'язування»* і скорочення. Держава вправі фінансувати вищезгадані програми в будь-якому необхідному обсязі виходячи з можливостей свого бюджету [15].

«Синій кошик», або такі заходи, як прямі виплати фермерам, спрямовані на обмеження їх виробництва. *«Синій кошик»* включає деякі прямі виплати за програмами обмеження виробництва, які не

підпадають під обмежувальні зобов'язання. До цих заходів відносяться:

- Прямі виплати, засновані на фіксованих площах і урожаях;
- Прямі виплати, здійснювані у відношенні не більше ніж 85% від базового рівня виробництва;
- Прямі виплати, здійснювані в розрахунку на фіксоване поголів'я [11].

Деякі заходи «зеленого кошика» спрямовані на структурні зміни мають схожі риси із заходами «синього кошика», що обмежують сільськогосподарське виробництво деяких фермерів.

Схема всіх трьох категорій заходів внутрішньої підтримки сільського господарства представлена на рисунку 1.

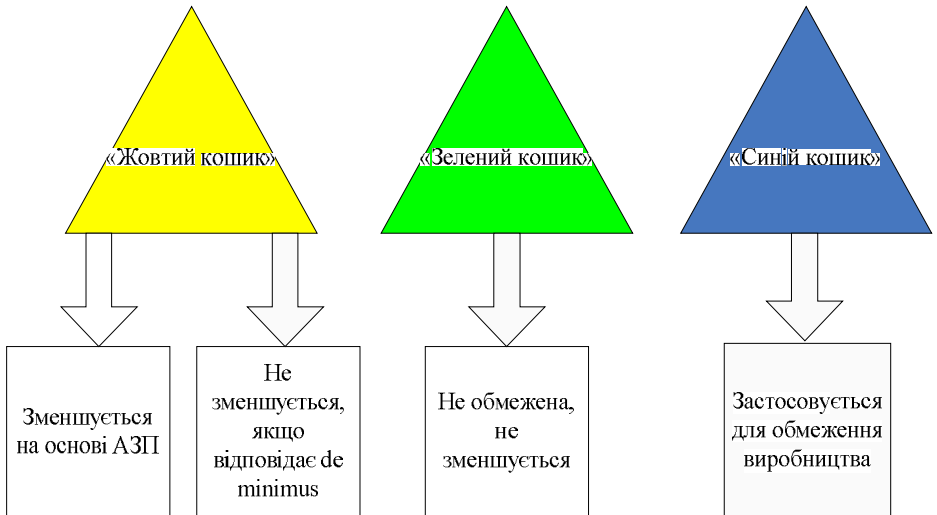

Рис.1. Заходи внутрішньої підтримки сільського господарства.

Складено автором за матеріалами: [12]

За умовами угоди АоА, країни, що розвиваються, узяли на себе зобов'язання виконання програм і графіків лібералізації свого сільського господарства, схожі на розроблені для розвинутих країн, але більш низькими ставками і меншим часом для реалізації. Слаборозвинені країни не повинні скорочувати свої тарифи та субсидії, але і не в праві їх підвищувати.

Проаналізувавши умови АоА, можна сказати, що вони дають значні можливості для впливу на аграрну сферу і зовнішню торгівлю країн-учасниць СОТ.

Але тільки після багатьох років реалізації угоди по сільському господарству стало ясно, що розвинені країни продовжують захист свого сільського господарства.

По-перше, високі тарифи на вибрані товари, що являють потенційний інтерес для країн Півдня, були знижені несуттєво [11, с. 26].

По-друге, внутрішня підтримка збільшилася, а не зменшилася. Причина в тому, що, хоча розвинені країни скоротили свої субсидії «Жовтого кошика», (як їх зобов'язала угода), вони також збільшили два інших види субсидій, в результаті чого збільшилася загальна внутрішня підтримка сільського господарства.

По-третє, субсидування експорту, як і раніше залишилося високим, тому що АоА зобов'язало розвинені країни скоротити бюджетні витрати на 36 відсотків, а загальна кількість експорту покривається субсидіями на 21 відсоток [16].

З трьох вищезгаданих аспектів, найбільшою несправедливістю по відношенню до країн, що розвиваються, стало розширення внутрішніх субсидій в країнах Півночі. Почало зростати усвідомлення того, що АоА є лазівкою, яка дозволяє розвиненим країнам збільшити свою загальну внутрішню підтримку шляхом переходу від одного виду субсидій (на основі цін, які прямо деформують торгівлю) до двох інших типів (прямі платежі фермерам та інші «непрямі» субсидії), які звільняються від скорочення.

Перехід від однієї категорії субсидій до іншої передбачав поетапну відмову від «деформуючої торгівлю» підтримки. Насправді, субсидії категорій «синього кошика» та «зеленого кошика» також мають значний вплив на ринок і торгівлю. Для фермера дуже важливо отримати достатній дохід і прибуток (тобто дохід більший, ніж вартість виробництва). Для нього не так важливо, чи він отримує цей достатній дохід від більш високій ціні (за допомогою заходів підтримки цін) або від прямих платежів і різних форм субсидій з боку уряду. Якщо субсидія, в будь-якій формі, надає допомогу фермеру для отримання прибутку і підтримку економічної життєздатності, то така має значний вплив на виробництво і ринок [16].

Виплати субсидій в розвинутих країнах в основному здійснюються на користь великих виробників. В таблиці 1 наведені дані динаміки субсидій фермерам в розвинених країнах в період з 2005 по 2012 роки.

Таблиця 1

Субсидії виробникам аграрної сировини в розвинутих країнах
(2005-2012 рр.), у відсотках від валового доходу ферми

Країни	Період							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Канада	21	21	16	13	17	18	15	14
Ісландія	67	65	55	52	48	45	44	47
Японія	54	52	46	48	48	50	51	55
Норвегія	66	64	55	59	61	61	59	63
Швейцарія	66	65	49	54	60	54	54	56
США	15	11	10	9	10	7	8	7
ЄС	31	29	23	22	24	20	18	19

Джерело: [18]

Проаналізувавши дані таблиці 1 можна сказати, що в найбільш розвинених країнах світу підтримка сільського господарства протягом розглянутого періоду зберігається на досить високому рівні. Субсидії меншого розміру в порівнянні з іншими державами надаються в США та Канаді.

Через вищезгадані негативні фактори фермери в країнах, що розвиваються несуть втрати за трьома напрямками:

1) вони втрачають експортні можливості та доходи через відсутність доступу до ринків розвинених країн, що використовують субсидії;

2) вони втрачають можливості експорту в треті країни, тому що субсидована країна вже експортує в ці країни продукцію за заниженими ціни;

3) вони втрачають свою частку ринку на своєму внутрішньому ринку, або навіть втрачають засоби до існування, у зв'язку з припливом штучно дешевого субсидійованого імпорту [11, с. 28].

Міжнародні норми, що лежать в основі Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних норм, спираються на стандарти, розроблені Комісією Codex Alimentarius, дочірньою організацією FAO і Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) з розробки міжнародних продовольчих стандартів, що складається з представників урядів та офіційних радників з приватного бізнесу. Комісія Codex Alimentarius перебуває під сильним впливом великих продовольчих і агрохімічних корпорацій. Американські агрохарчові ТНК беруть участь у засіданнях цієї Комісії і визначають позицію, яку займають представники урядів. В результаті прямого впливу ТНК на роботу Комісії Codex Alimentarius

розроблювальні стандарти стають дуже низькими і допускають використання шкідливих хімікатів, заборонених у багатьох країнах [25, с. 803].

Така ситуація має негативний вплив на продовольчу безпеку багатьох країн, що змушені дотримуватися цих стандартів, і, отже, піддавати здоров'я свого населення небезпеці. Імпорتنі продукти харчування зі зниженими санітарно-гігієнічними показниками найчастіше продаються за низькими цінами, і споживаються малозабезпеченими верствами населення, харчування яких вже є неповноцінним, що призводить до багатьох захворювань.

Угода з прав інтелектуальної власності СОТ (TRIPS) регулює, насамперед, посів і поширення культурних рослин, а також патентування форм життя. Угода була прийнята під значним впливом 13 американських корпорацій, серед них «Du Pont», «Monsanto» і «Bristol Myers», які об'єдналися в Комітет з прав інтелектуальної власності, щоб представляти свої інтереси на переговорах СОТ в Уругваї. Цій групі інтересів не тільки вдалося включити обговорення TRIPS в список обговорюваних на переговорах, також 96 із 111 членів делегації США представляли інтереси цих корпорацій і могли таким чином істотно вплинути на хід переговорів [26]. З прийняттям Угоди TRIPS набула чинності правова система, яку зобов'язані провести в своїх країнах всі держави-члени СОТ.

Індійський дослідник В. Шива вказує на те, що «права інтелектуальної власності розглядаються тільки як приватні права і таким чином виключаються всі види знання, ідей та інновацій, які виникають в інтелектуальному співтоваристві – в середовищі селян у селах (і) у корінного населення» [27]. Знання селян розглядається як «загальне благо людства», в той час як продукти, які виникли в результаті вікової селекції та вирощування селянами, на основі генів диких і культурних рослин, оголошуються комерційним товаром, який можна запатентувати.

Схожим чином оцінює TRIPS «Доповідь про розвиток світу» ООН: «Нові закони про патенти ігнорують знання населення, які стають незахищеними перед вимогами ззовні. Ці закони ігнорують культурне різноманіття в створенні інновацій і права користуватися ними. Результат – замовчувана крадіжка накопиченого сторіччями знання, яку здійснюють розвинуті держави у країн, що розвиваються» [28].

Угода TRIPS зобов'язує держави-члени СОТ приймати все більш суворі закони щодо захисту патентів на сорти. Ці закони обмежують права селян обмінювати і знову використовувати

насіння. Мета цих законів для корпорацій в тому, щоб контролювати виробництво продовольства, насіння, «генних ресурсів» і мати доступ на нові ринки збуту. Ця угода негативно впливає на світову агропродовольчу сферу через обмеження аграрного виробництва дрібних виробників в країнах, що розвиваються.

Ще один вид наднаціонального регулювання світової агропродовольчої сфери пов'язаний з діяльністю міжнародних організацій, що займаються пошуком рішення глобальної продовольчої проблеми. Найбільш авторитетною серед них є Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО). Організація була заснована на конференції в Квебеку 16 жовтня 1945 року. З часу свого виникнення ФАО веде боротьбу з бідністю і голодом, сприяючи розвитку сільського господарства, поліпшення харчування і забезпечення продовольчої безпеки – фізичного і економічного доступу для всіх і в будь-який час до запасів безпечних і поживних продуктів харчування, необхідних для активного та здорового життя з урахуванням потреб і традиційних особливостей [33].

Комітет з всесвітньої продовольчої безпеки ФАО займається моніторингом, оцінкою і консультуванням з питань стану продовольчої безпеки в міжнародному масштабі. Він аналізує корінні причини голоду і нестачі продовольства, оцінює його наявність і обсяг запасів, здійснює моніторинг політичних тенденцій в області продовольчої безпеки. За допомогою своєї глобальної системи інформації та раннього оповіщення з питань продовольства і сільського господарства ФАО також контролює широку мережу систем моніторингу з використанням супутникового спостереження, що дозволяє відстежувати умови, що впливають на виробництво продовольства, і попереджає уряду та донорів про будь-яку потенційну небезпеку для продовольчого постачання. Спеціальна програма забезпечення продовольчої безпеки розроблена ФАО для досягнення Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), що стосується скорочення вдвічі до 2015 року частки голодуючого населення світу [34, с. 93].

1. Аналіз показав, що продовольча забезпеченість в умовах глобального розвитку світогосподарських відносин носить нерівномірний та диспропорційний характер. З точки зору фізичної та економічної доступності достатньо забезпеченими є країни з високими та доходами вище середнього. В решті країн, в першу чергу, існує значна обмежена економічна доступність продуктів харчування, а в державах з низьким рівнем розвитку агропромислових комплексів існує проблема фізичної доступності

продовольства, яка в деяких випадках не може бути компенсована за рахунок імпорту через недостатність фінансових ресурсів. Через недостатню продовольчу забезпеченість майже 850 млн. людей голодує, а якщо врахувати гіпотетичне припущення про необхідність підрахунку кількості голодуючих на основі показника нормальної фізичної активності, то глобальна продовольча проблема охоплює 1520 млн. чоловік. Удосконалення методики вимірювання масштабів глобальної продовольчої проблеми дозволить розробити більш ефективні методи боротьби з нею. Рівномірна продовольча забезпеченість може бути досягнута лише за умов інтенсивного розвитку агропромислових комплексів країн, що розвиваються, за рахунок впровадження новітніх технологій, розвитку інфраструктури та підвищення ефективності всієї економіки.

2. В ході дослідження було виявлено, що наднаціональне регулювання світової агропродовольчої сфери має два протилежних напрямки, один з них в певній мірі загострює прояв глобальної продовольчої проблеми в країнах, що розвиваються, а інший спрямований на боротьбу з нею. Так, угоди СОТ, що регулюють агропродовольчу сферу, створюють диспропорційність її розвитку через нерівномірний розподіл субсидій та технологій серед країн світу на користь розвинених країн. Відкритість економік країн, що розвиваються, в таких умовах призводить до зниження конкурентоспроможності їх дрібних фермерів і виробників продуктів харчування, до залежності від імпорту, а в деяких державах і до загострення глобальної продовольчої проблеми. Саме на боротьбу з цією глобальною проблемою спрямований інший напрямок наднаціонального регулювання, а саме діяльність міжнародних організацій, що проводять моніторинг числа голодуючих та надають допомогу постраждалим країнам. Тобто, наднаціональне регулювання світової агропродовольчої сфери має суперечливий та неоднозначний характер.

3. Рівень частки виробництва продуктів харчування до ВВП в світі останні 30 років знаходиться приблизно на одному рівні. Тобто, відношення вартості продуктів харчування до валового продукту залишається постійним означає, що, починаючи з деякого рівня розвитку сільського господарства, вартість виробництва одного раціону зростає з такою ж швидкістю, як і вартість всіх інших товарів і послуг, споживаних людиною. Також виявлено, що чим вище, рівень індустріалізації країни, тим менше прибутковість сільського господарства. Саме через це високорозвинені країни надають велику державну підтримку своїм сільгоспвиробникам. Але досвід США свідчить, що з інтенсивним використанням факторів

виробництва прибутковість сільського господарства збільшується. Глобалізація відкриває можливості індустріалізації сільського господарства усім державам з використанням досягнень і досвіду більш розвинених країн. Також в ході аналізу були виявлені «нові агропродовольчі» країни (в тому числі і Україна). У цих країнах показник частки виробництва продуктів харчування до ВВП має тенденцію швидше до підвищення, ніж до зниження, а також спостерігається річний приріст виробництва продуктів харчування. В перспективі агропромислові комплекси «нових агропродовольчих» країн можуть скласти значну конкуренцію розвиненим країнам на світовому продовольчому ринку.

В результаті кореляційно-регресійного моделювання для виявлення характеру впливу аграрних макропоказників на ВВП на душу населення в «агропродовольчих» країнах з найбільшими показниками частки виробництва продуктів харчування до ВВП, було зроблено наступні висновки. По-перше, в довгостроковій перспективі збільшення частки виробництва продуктів харчування до ВВП може призвести до зниження ВВП на душу населення, тобто урядам цих країн необхідно зосередити свою увагу на коригуванні структури експорту до збільшення частки продовольчої продукції з високою доданою вартістю та вдосконаленні своїх продовольчих політик. По-друге, кожній з цих країн необхідне підвищення якості та конкурентоспроможності своїх продовольчих товарів у зв'язку з виявленою загрозою збільшення імпорту зі зростанням ВВП на душу населення. По-третє, для подальшого економічного зростання необхідне диверсифікація всіх інших галузей економіки на ряду з АПК. Тобто, повноцінний економічний розвиток «нових агропродовольчих» країн не може будуватися тільки на збільшенні виробництва АПК, необхідний пошук балансу між всіма сферами економіки.

Бібліографічний опис

1. Казакова Н. А. Глобальная продовольственная проблема и пути её решения / Н. А. Казакова, А. И. Завгородняя // Матеріали VII науково-практичної конференції молодих вчених. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – С. 199-202.
2. Офіційний сайт Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/>
3. Ковальов В. В. Продовольча безпека в контексті процесів глобалізації / В. В. Ковальов // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – № 142.
4. Sen A. Poverty and Famines : an Essay on Entitlement and Deprivation / A. Sen. – Oxford : Clarendon Press, 1981. – 257 p.

5. Філіпенко А. С. Світова економіка : підручник / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О. І. Рогач та ін. – К. : Либідь, 2007. – 640 с.
6. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія / Я. М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с
7. Ашимбаев М. С. Глобализация: сущность и тенденции / М. С. Ашимбаев, А. А. Идрисов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kisi.kz/old/Parts/Globaliz/14-4-l-Ashimbaev.html>
8. Агитон К. Альтернативный глобализм : новые мировые движения протеста / К. Агитон. – М. : Гилея, 2004. – 208 с.
9. Офіційний сайт Світової Організації Торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.un.org/ru/wto/>
10. Globalization, liberalization, protectionism : impacts on poor rural producers in developing countries. – Third World Network, 2006. – 88 p.
11. Турбан Г. В. Всемирная торговая организация: взаимодействие государства и бизнеса : пособие / Г. В. Турбан. – Минск : Белпринт, 2009. – 144 с.
12. Вопросы сельского хозяйства в переговорах о присоединении к ВТО / ЮНКТАД Отдел международной торговли товарами, услугами и сырьем Программа Коммерческой Дипломатии Женева, 2001. – 53 с.
13. Серова Е. В. Соглашение по сельскому хозяйству Уругвайского раунда ГАТТ и влияние вступления России в ВТО на агропродовольственный сектор / Е. В. Серова, Н. А. Карлова // Торговая политика и значение вступления в ВТО для развития России и стран СНГ : руководство / Ин-т всемир. банка; под ред. Дэвида Г. Тарра. – М. : ВЕСЬ МИР, 2006 – С. 304-319.
14. Agreement on Agriculture. Geneva : GATT, 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag_01_e.htm
15. Марк С. ВТО и сельское хозяйство : продовольствие для жизни или ради прибыли? / С. Марк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://saint-juste.narod.ru/WTO_agriculture.html
16. ВТО и мировая продовольственная система (профсоюзный взгляд) / Международный союз работников пищевой и табачной промышленности, сельского хозяйства, ресторанного и гостиничного обслуживания, общественного питания и смежных отраслей. – Женева, 2002. – 34 с.
17. Голиков А. П. Украина и всемирная торговая организация: перспективы сотрудничества, ожидаемые результаты / А. П. Голиков, Н. А. Казакова, О. В. Ракосий // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Економічна серія, № 580 – 2003 . – С. 244-249.
18. Малахова Л. В. Влияние политики международных финансово-экономических организаций на глобальную продовольственную проблему / Л. В. Малахова // Вісник економіки транспорту і промисловості (збірник науково-практичних статей) – Харків : УДАЗТ, №. 41. – 2013. – С. 47-52.

19. Довгаль О. А. Взаємозв'язок інноваційного та інституційного розвитку суспільства : політико-економічний підхід / О. А. Довгаль // Вісник МСУ, серія «Економічні науки», том 14, № 2. – 2011. – С. 55.
20. Соглашение по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (ТРИПС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viniti.ru/download/russian/INNOV/trips.pdf>
21. Вороновская Е. В. Глобализация сельскохозяйственной деятельности // Е. В. Вороновская // Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal//soc_gum/znptdau/2012_2_4/18-4-12.pdf
22. Близнац И. А. Международные соглашения в области интеллектуальной собственности // Право интеллектуальной собственности : учебник / под ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2010. – С. 803-804.
23. Balanya V. Europe inc. Regional and global restructuring and the rise of corporate power / V. Balanyub, A. Doherty, O. Hoedeman, A. Ma'anit, E. Wesselius. – London, 2000. – 272 p.
24. Shiva V. Biopiracy. The plunder of nature and knowledge / V. Shiva. Boston : South End Press, 1996. – 148 p.
25. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/ecosoc/ifad/>